

Mekroekonomski pokazatelji

-definicije -

Podgorica 2007.

MAKROEKONOMSKI INDIKATORI

Makroekonomski indiktori predstavljaju:

1. statističke informacije o ekonomskoj aktivnosti;
2. novo znanje;
3. input za donošenje ekonomskih odluka.

REALNA SFERA

Bruto domaći proizvod i investicije

Bruto domaći proizvod je suma bruto dodate vrijednosti od strane svih rezidentnih proizvođača u ekonomiji plus bilo koji porez na proizvod i minus bilo koja subvencija koja nije uključena u vrijednost proizvoda. On je izračunat bez oduzimanja amortizacije proizvodnih kapaciteta ili trošenja i degradacije prirodnih resursa.

Stopa rasta BDP-a predstavlja procentualno povećanje (smanjenje) ukupne dodajne vrijednosti (uvećane za poreze na proizvodnju i uvoz i umanjene za subvencije) stvorene u obračunskom vremenskom periodu u odnosu na prethodni vremenski period.

Investicije predstavljaju ukupnu vrijednost ostvarenih investicija u toku izvještajne godine i obihvataju kako investicije u materijalnu tako i investicije u nematerijalnu imovinu.

Zaposlenost

Zaposlenim (izjavljena zaposlenost) se smatra lice koje je izjavilo da je u prethodnom periodu radilo ili bilo uključeno u neki posao za kompenzaciju u novcu ili robi.

Nezaposlenim (ILO definicija) se smatra lice koje je izjavilo da je nezaposleno, da traži posao i da je spremno da radi.

Ukupna radna snaga predstavlja broj ljudi koji su radno sposobni odnosno oni koji obezbjeđuju rad za proizvodnju roba i usluga tokom određenog perioda ili su raspoloživi za posao. Uključuje i zaposlene i nezaposlene.

Stopa nezaposlenosti predstavlja udio nezaposlenih u ukupnoj radnoj snazi. Stopa se dobija po formuli:

$$UR = \frac{n}{n + z} \cdot 100$$

gdje je, UR- stopa nezaposlenosti, n- broj nezaposlenih registrovanih kod Zavoda za zapošljavanje, z – broj zaposlenih registrovanih kod Zavoda za statistiku.

Pojedini sektori

Industrija se definiše kao djelatnost u kojoj se obavlja proizvodnja različitih proizvoda, kao i prerada sirovina životinjskog, biljnog, mineralnog i vještačkog porijekla.

Indeks fizičkog obima industrijske proizvodnje izražava dinamiku industrijske proizvodnje odnosno promjene u obimu cjelokupne industrijske proizvodnje. Za njegovo izračunavanje se pored proizvedenih količina koriste i ponderacioni koeficijenti. Ovi koeficijenti određuju srazmjerni ekonomski značaj jednog proizvoda u odnosu na drugi proizvod.

Ukupna vrijednost građevinskih radova obuhvata vrijednost ugrađenog materijala i utrošenog rada, bez obzira da li se radi o završenim ili nezavršenim građevinskim objektima u odgovarajućem periodu.

Unutrašnji promet robe pokazuje robni promet koji se ostvaruje posredstvom trgovinske djelatnosti (trgovina na malo i trgovina na veliko). Promet trgovine na malo predstavlja vrijednost robe koju su preduzeća koje obavljaju promet robe na malo, isporučila krajnjim potrošačima, privenstveno stanovništvu za ličnu potrošnju. Promet robe na veliko predstavlja vrijednost robe koju su preduzeća koja obavljaju promet robe na veliko isporučila: preduzećima unutrašnje trgovine, ostalim preduzećima za preradu kao i velikim potrošačima za sopstvene potrebe.

Cijene

Cijene na malo predstavljaju cijene po kojima trgovina na malo, individualni proizvođači i vršoci usluga prodaju proizvode i usluge krajnjim potrošačima. Ili to su cijene po kojima krajnji potrošači plaćaju proizvode široke potrošnje i usluge. Prate se cijene po kojima se prodaju najveće količine proizvoda tzv. »najčešće« cijene. Indeksi cijena na malo računaju se na osnovu indeksnih (reprezentativnih) lista artikala i usluga i odgovarajućih ponderacija, za cijene uporedive sa baznim cijenama po formuli

$$I = \frac{\frac{P_n}{P_o} * W_o}{W_o}$$

Po-prosječna cijena u baznom periodu

Wo-vrijednost prodatih količina u baznom periodu

Indeks troškova života (indeks cijena na malo artikala i usluga lične potrošnje), računa se na osnovu posebno grupisane liste artikala i usluga lične potrošnje gradskih domaćinstava i prosječnih cijena na malo za te artikale i usluge, odnosno njihovih individualnih indeksa cijena. Izračunavanje ovog indeksa vrši se pomoću navedene formule za indekse cijena, s tom razlikom što ovdje kao ponder (Wo) služi struktura vrijednosti iz lične potrošnje nabavljenih artikala i usluga anketiranih domaćinstava. Indeks troškova života je poseban vid indeksa cijena na malo.

Zarade

Prosječna nominalna zarada (sa porezima i doprinosima) predstavlja primanja iz redovnog radnog odnosa i poreze i doprinose koji su uplaćeni na ova primanja. Ova primanja obuhvataju i naknade za godišnji odmor, naknade za bolovanje do 60 dana, naknade za čekanje i zastoj bez krivice zaposlenog, naknade za dane državnih praznika, naknade za vrijeme plaćenog odsustva i sl.

Prosječna nominalna zarada (bez poreza i doprinosa)¹ predstavlja zaradu zaposlenog prije oporezivanja i plaćanja socijalnih doprinosa.

Indeks realne zarade predstavlja odnos između indeksa nominalne prosječne zarade i indeksa troškova života.

MONETARNA SFERA

Monetarnu bazu (M0) čine depoziti banaka kod CBCG (obračunski račun i izdvojena obavezna rezerva banaka, bez dijela koji banke drže u državnim zapisima) i procijenjeni iznos gotovog novca u opticaju.

Monetarni agregat M1 čine M0, depoziti po viđenju nebankarskog sektora kod banaka i CBCG, u eurima i drugim valutama, isključujući depozite centralne Vlade.

Monetarni agregat M11 čini M1 uvećan za depozite centralne Vlade po viđenju, u eurima i drugim valutama.

Monetarni agregat M2 čine M1 i oročeni depoziti nebankarskog sektora kod banaka i CBCG, u eurima i drugim valutama, isključujući depozite centralne Vlade.

Monetarni agregat M21 čini M11 uvećan za oročene depozite centralne Vlade, u eurima i drugim valutama.

Ukupni depoziti predstavljaju ukupnu sumu depozita u bankarskom sektoru i uključuju depozite finansijskih institucija (strane i domaće banke i domaće i strane finansijske institucije), nefinansijskih institucija (javne nefinansijske korporacije, privredna društva u državnom vlasništvu, organizacije u javnom vlasništvu, domaća privredna društva u privatnom vlasništvu, preduzetnike, inostrane firme), opšte vlade (centralne vlade, agencija i institucija centralne vlade, opština, državnih fondova), fizičkih lica (domaćih i stranih) i neprofitnih organizacija (domaćih i stranih). Posmatrano prema ročnosti ukupni depoziti obuhvataju depozite po vidjenju i oročene depozite, kako one oročene od jedne tako one oročene i preko 1 godine. Podaci o depozitima se dobijaju iz bilansa banaka.

¹ Definicija Zavoda za statistiku.

Ukupni krediti predstavljaju kredite odborene od strane licenciranih banaka i obuhvataju kredite finansijskim institucijama, nefinansijskim institucijama, vladi, fizičkim licima i neprofitnim organizacijama. Takodje se dobijaju iz bilansa banaka i objavljuje ih Centralna banka.

FISKALNA SFERA

Javni dug predstavlja ukupna zaduženja jedne zemlje (ili skup svih finansijskih obaveza), odnosno zbir svih potraživanja koja neko ima prema državi. Kada se steknu nepovoljni uslovi i kada obaveze po osnovu javne potrošnje nadržastu mogućnosti izdvajanja stanovništva i privrede za ove potrebe, država mora da se zaduži. Razlikuje se unutrašnji i spoljni dug kao sastavni elementi ukupnog javnog duga države.

Unutrašnji dug predstavlja zaduženje u zemlji, odnosno dug koji je raspisan u zemlji i u sopstvenoj valuti i podrazumijeva zaduživanje od stanovništva, privrede i finansijskih organizacija.

Inostrani dug predstavlja dug države prema potražiocima u inostranstvu, odnosno dug koje je raspisan u inostranstvu i može biti prema inostranim vladama i finansijskim organizacijama-bankama. Njega država uzima da bi ga, uglavnom, upotrijebila za investiciona ulaganja, monetarne rezerve, deficit u bilansu plaćanja sa inostranstvom, vanredno stanje i sl.

Ukupni prihodi centralnog budžeta predstavljaju sumu svih prihoda sektora centralne vlasti. Razliku se poreski, neporeski i kapitalni prihodi centralnog budžeta. Poreski prihodi obuhvataju sva primanja po osnovu poreza na primjer porez na dohodak građana, PDV, akcize, porez na međunarodnu trgovinu i transakcije, carine, tranzit i ostale poreze. U neporeske prihode spadaju na primjer prihodi od taksi, naknada its . Kapitalni prihodi su prihodi od dividendi i kamata.

Rashodi centralnog budžeta predstavljaju sumu svih troškova jednog od podsektora opšteg državnog sektora – sektora centralne vlasti. To je suma izdataka za sve proizvode i usluge koje služe za zadovoljenje potreba države. Njihova uobičajena podjela je na tekuće i kapitalne (investicione) rashode. U tekuće rashode centralnog budžeta spadaju plate i zarade i ostala primanja zaposlenih, rashodi za materijalne usluge, besteretna davanja i socijalne beneficije, subvencije, rezerve, renta i kamate. U kapitalne izdatke države spadaju izdaci za investicije.

Bilans centralnog budžeta predstavlja razliku između prihoda i rashoda centralnog budžeta.

Bilans penzionog fonda predstavlja razliku između prihoda i rashoda Penzijskog Fonda. Među prihodima ovog fonda najveći dio čine prihodi po osnovu doprinosa i budžetski transferi. Takodje, u prihode spadaju i prihodi po osnovu kredita, prodaje kapitala ili povraćaja penzija itd. Najznačajnije rashodne kategorije su penzije, dodaci za tuđu njegu i pomoć, različite naknade, materijalni troškovi, troškovi za stručne službe, kapitalne investicije itd.

Bilans Fonda zdravstva takodje predstavlja razliku između prihoda i rashoda ovog fonda. Najznačajnije prihodne kategorije ovog Fonda su doprinosi dok su najznačajnije rashodne kategorije ambulantske i disapanzerske usluge, zatim rashodi za lijekove i medicinski materijal, sredstva za rad fonda itd.

MEĐUNARODNA RAZMJENA

Platni bilans predstavlja sumarni prikaz svih ekonomskih transakcija između rezidenata jedne zemlje i rezidenata drugih zemalja, za određeni period vremena (kvartal, polugodište, godina), i kao takav predstavlja sastavni dio sistema privrednih bilansa. Platni bilans izražava transakcije robom, uslugama i imovinom. Dijeli se na dva glavna računa: tekući i kapitalni račun.

Tekući račun predstavlja sumarni prikaz tokova robe i usluga sa inostranstvom kao i transferna plaćanja (različita plaćanja građana i preduzeća inostranstvu i inostranih građana našoj zemlji).

Izvoz roba obuhvata sve robe koje potiču iz domaće proizvodnje odnosno proizvodnje iz unutrašnjeg robnog prometa uključujući takozvanu nacionalizovanu robu (odnosno robu koja je uvezena i ocarinjena pa se u nepromjenjenom ili doradjenom ostanju izvozi kao roba koja je projeklom iz zemlje).

Uvoz robe obuhvata svu robu uvezenu iz inostranstva koja je ocarinjena i puštena u unutrašnji promet u cilju reprodukcije, investicija ili široke potrošnje. Uključuje i isporuke raznih dobrotvornih organizacija kao i privatne poklon pošiljke.

Saldo robne razmjene predstavlja razliku između uvoza i izvoza. Veoma često se ovaj pokazatelj stavlja u odnos sa BDPa.

Saldo razmjene usluga predstavlja razliku između izvoza i uvoza usluga, koje uključuju na primjer bankarske usluge, usluge osiguranja, turizam, transport itd.

Saldo tekućeg računa predstavlja razliku između tokova ka inostranstvu i tokova od inostranstva ka zemlji. Veoma često se izražava i kao procenat BDPa.

Saldo kapitalnog i finansijskog računa označava razliku između priliva i odliva kapitala. Kapitalni i finansijski račun obuhvata transakcije koje mogu biti: direktne strane investicije ili portfolio investicije. Direktne strane investicije obuhvataju kupovinu realne imovine kao što su zemlja, kuće, poslovni prostori, zgrade i fabrike.

TRŽIŠTE KAPITALA

Inostrane investicije su ulaganja kapitala u stranu zemlju u očekivanju prinosa. Te investicije mogu imati više formi: javne investicije od strane države, privatne investicije pojedinaca i grupa i investicije preduzeća. Pravi se jasna razlika između portfolio i direktnih investicija. **Inostrane portfolio investicije (odnosno portfolio investicije nerezidenata)** se odnose na kupovinu akcija, bonova ili drugih hartija od vrednosti u Crnoj Gori od strane nerezidenata u očekivanju prinosa. Prinos se očekuje u formi dividendi, kamata ili kapitalnog dobitka. Ne očekuje se kontrola nad preduzećima u koja se investira.

Tržišna kapitalizacija je osnovni pokazatelj veličine jedne kompanije. Računa se kao proizvod broja akcija i trenutne tržišne cijene jedne akcije date kompanije. Na nivou privrede se tržišna kapitalizacija računa kao proizvod broja akcija i trenutne tržišne cijene jedna akcije svih kompanija kojima se u određenom periodu trgovalo na berzi.

$$M_c = p \cdot q$$

gdje je M_c – tržišna kapitalizacija

p – tržišna cijene akcije

q - količina akcija koje preduzeće posjeduje

Racio, kapitalizacija/GDP je vrlo čest pokazatelj koji se koristi u poređenju nivoa razvijenosti tržišta kapitala. Smatra se da tržišta koja imaju ovaj racio veći od veći od 50% spadaju u razvijena tržišta. Formula po kojoj se ovaj racio računa:

$$\frac{M_c}{GDP} 100$$

Ukupan promet na berzi predstavlja sumu prometa ostvarenog prodajom i kupovinom hartija od vrijednosti na berzi u određenom vremenskom periodu (danu, mjesecu, godini,..). Obzirom da u Crnoj Gori postoje dvije berze, ukupan promet predstavlja zbir prometa hartijama od vrijednosti ostvarenog na obje berze. Svaka berza na kraju radnog dana objavljuje izvještaj o ostvarenom prometu u tom danu.

Ukupan promet/BDP, se koristi kao značajan pokazatelj kako nivoa razvijenosti berze, tako i u poređenju nivoa razvoja dvije ili više berzi koristi se i racio ukupni promet/BDP.

Dobija se tako što se saberu svi promet koji su na berzi ostvareni u određenom vremenskom periodu za koji se dati racio i računa i podijeli sa veličinom BDP-a za taj vremenski period. Odnosno,

$$\frac{P}{GDP} * 100$$

gdje je P – ukupan ostvaren promet hartijama od vrijednosti
GDP – društveni bruto proizvod

Berzanski indixi

Berzanski indixi predstavljaju najpodesnije i najtransparentnije sredstvo za praćenje razvoja berzanskog tržišta. Oni predstavljaju koncizne i konherentne indixatore kretanja cijena preduzeća koja se kotiraju na berzi.

Početakom marta 2003 godine, obje crnogorske berze su uvele indixe. Montenegroberza je uvela indix MOSTE, koji uključuje cijene 35 hartija od vrijednosti, uključujući i akcije fondova. NEX Montenegro berza je uvela dva indixa: NEX 20 i NEX PIF. NEX 20 reprezentuje kretanje cijena akcija 20 kompanija sa najvećom kapitalizacijom i likvidnošću na NEX berzi. NEX PIF reprezentuje kretanje cijena akcija svih šest fondova (prema posljednjoj reviziji indixa, učešće pojedinih fondova u indixu je sljedeće: HLT – 23.52%, Euro Fund – 20.09%, Trend– 19.25%, Atlasmont – 17.62%, Moneta – 10.76% and MIG – 8.77%).

NEXPIF obuhvata cijene investicionih jedinica svih šest PIFova (Privatizacionih Investicionih Fondova). Indix isključuje dividende i učešće pojedinog fonda se određuje na osnovu kapitalizacije, broja investicionih jedinica i broja sklopljenih poslova na NEX Montenegro berzi.

NEXPIF se računa pomoću sljedeće formule:

$$NEX PIF = \frac{\sum_{i=1}^n P_{i,t} Q_{i,R}}{\sum_{i=1}^n P_{i,0} Q_{i,R}} * 1000 * C_T \text{ gdje je}$$

n - 6 (6 Investicionih fondova)
 t - dan trgovanja

R – dan revizije indeksa

C_T - korekcionni faktor za osiguranje kontinuiteta indeksa (primjenjuje se jedino u slučaju da dođe do promjene sastava indeksa u periodu T)

$q_{i,R}$ - broj investicionih jedinica fondova na dan revizije

$p_{i,t}$ –cijena investicionih jedinica fondova na dan t

Druga dva indeksa se računaju na analogan način.

Nove investicije u HOV čine primarne emisije i zatvorene emisije koje po svojoj prirodi predstavljaju novi kapital. To su emisije po osnovu prava preče kupovine i po osnovu nenovčanog uloga.

Reinvestirani kapital u HOV predstavlja emisije koje se ne vrše javnom ponudom, a po svojoj prirodi predstavljaju reinvestiranje. To su emisije po osnovu raspodjele dobiti, po osnovu pretvaranja rezervi u kapital i po osnovu pretvaranja duga u akcije.

INFORMATIČKO DRUŠTVO

Broj internet pretplatnika, odnosi se na broj Internet priključaka, odnosno, korisnika Interneta. Predstavlja jedan od indikatora razvoja telekomunikacionog tržišta jedne zemlje. Veoma često se ovaj indikator izražava kao broj internet pretplatnika na 1000 stanovnika.

Stopa Internet penetracije predstavlja indikator koji pokazuje broja Internet korisnika u odnosu na ukupnu populaciju u jednoj zemlji, u posmatranom periodu.

Broj pretplatnika mobilne telefonije, predstavlja broj korisnika mobilne telefonije. Veoma često se ovaj indikator izražava kao broj pretplatnika mobilne telefonije na 1000 stanovnika.